

Stop de lagekostenarbeid.

Een pleidooi voor een Europees minimumloon

STEPHEN BOUQUIN

Stephen Bouquin is professor sociologie aan de universiteit van Evry-Parisud

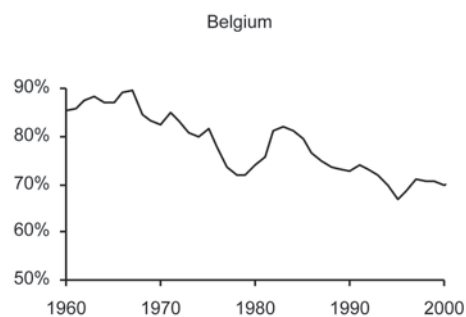
Europa kampt nog steeds met de gevolgen van de financiële crisis. Griekenland moet zesmaandelijks van het bankroet gered worden. Zoals voordien geeft dit aanleiding tot veralgemeende besparingen én privatiseringen. Wat is het verband tussen de voortdurende crisis van de overheidsfinanciën en de ontwikkeling van lagekostenarbeid? Op het eerste gezicht is er geen. Logischerwijs vergt het indijken van de overheidsschuld enkel een 'fiscale consolidatie' (*newspeak* voor soberheid). Maar sommigen zien het anders.

Toen de Ierse regering de trojka (Europese Centrale Bank, IMF en Europese Commissie) in Dublin ontving om te onderhandelen over de 80 miljard steun, begreep ze maar al te goed waarom. Ierland kreeg de keuze tussen geldsteun met hogere rentevoeten of goedkoper geld maar met structurele aanpassingen zoals de vermindering van het minimumloon van 8 naar 7 euro/uur. In de huidige onderhandelingen met Griekenland komt hetzelfde ter sprake: vers cashgeld aan betere tarieven in ruil voor een vermindering van het minimumloon met 100 euro (van 680 naar 580)¹.

SOCIALE VERWOESTIJNING

De schuldproblematiek wordt dus aangepakt met soberheid en met openlijke aanvallen op de levensstandaard, inclusief de verlaging van het minimumloon. Ook in landen van de eurozone met een lagere schuldratio gaat men dezelfde weg op. In Duitsland werkt een groeiend segment van de bevolking zonder minimumloon, terwijl bij vele anderen de sectorale lonen stagneren. Zo'n evolutie kan maar één maatschappelijke vertaling krijgen: de algemene verarming van de werkende bevolking. En de cijfers zijn overduidelijk: in alle landen van de EU is het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde² op dertig jaar tijd van 75 naar 56 procent gedaald. Het kapitaal heeft zich dus een groei-

Fig. 1: Aandeel van werk in BNP in België

Bron: OESO

Lage rentevoeten zorgden ervoor dat krediet massaal beschikbaar was. Niet alleen om investeringen te financieren, maar ook en vooral om de negatieve gevolgen van de loonstagnatie op de 'consumptieve vraag' (hetgeen gezinnen spenderen) op te vangen.

end deel van de koek (de 'toegevoegde waarde') toegeëigend³. Als we de verdeling van het nationaal inkomen bekijken, zijn de inkomens uit arbeid gemiddeld met 12 procentpunten gedaald terwijl inkomens uit kapitaal evenredig gestegen zijn⁴. Dit bewijst dat de verarming van de werkende klasse aanleiding geeft tot een evenredige verrijking van de klasse van 'aandeelhouders en couponknippers'.

ONGELIJKE VERDELING VAN RIJKDOM

Dit alles heeft ervoor gezorgd dat lonen niet alleen stagneren, maar ook achterna hinken ten opzichte van de globale groei. Een scheefgroei met andere woorden. In feite is de loonmassa de enige parameter waarop regeringen (of ze nu van rechtse of 'centrum-linkse' signatuur zijn) nog inwerken. Want met het Europees stabiliteitspact (1992) werden alle macro-economische hefboomen vastgesnoerd: het monetair beleid ligt vast, ook het begrotingstekort (de beruchte 3 procent) evenals een lage inflatie (± 2 procent) liggen vast. Lage rentevoeten zorgden ervoor dat krediet massaal beschikbaar was. Niet alleen om investeringen te financieren, maar ook en vooral om de negatieve gevolgen van de loonstagnatie op de 'consumptieve vraag' (hetgeen gezinnen spenderen) op te vangen. Loonstagnatie en creditisering zijn met andere woorden onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Zonder het dichten van de loonkloof, of beter gezegd, zonder opwaartse sociale convergentie, gaan we in Europa de komende jaren een sociale woestijn tegemoet.

Deze helse mechaniek om de lonen te drukken, wordt nog eens versterkt door de veralgemeende concurrentie die zowel binnen Europa als globaal plaatsgrijpt. Zo bedraagt in de EU de verhouding tussen de laagste minimumlonen en de hoogste 1:12 in monetaire termen en 1:6 in koopkracht-pariteiten (*standards of purchasing power* ofte SPP). Om het beeld wat concreter te maken: in Roemenië bedraagt het minimumloon 100 euro. Een volle vrachtwagen van 30 ton heeft hooguit 36 uur nodig om deze afstand te overbruggen. Kost van dit traject: minder dan 2.500 euro. We hoeven er geen tekening bij te maken... Natuurlijk heeft de industriële productie zich niet volledig gedelokaliseerd naar Oost-Europa, maar de chantage is wel alom aanwezig en dat is al meer dan voldoende om de lonen te drukken.

SOCIALE HARMONISATIE ZOEK

Dit brengt mij bij de kern van mijn betoog: de cruciale inzet van sociale standaardnormen en

de harmonisatie ervan in Europa. Zonder het dichten van de loonkloof, of beter gezegd, zonder opwaartse sociale convergentie, gaan we in Europa de komende jaren een sociale woestijn tegemoet. Het gaat dan niet enkel over de 'onderkant van de arbeidsmarkt' maar ook en vooral over de 'middengroepen'.

Syndicalisten weten zeer goed waarom het minimumloon, het statuut van sociaal verzekerde en sociale standaardnormen van groot belang zijn. Zonder dergelijke sociale normen zou de situatie er vandaag nog veel slechter uitzien. Het minimumloon is één van de pijlers van een 'sociaal burgerschap', net zoals de sociale zekerheid, de arbeidsduurreglementering of het recht op betaald verlof hier essentiële onderdelen van zijn. Vandaag worden deze pijlers door het IMF en de Europese Commissie bedreigd.

Hoe kan de neerwaartse sociale spiraal afgeblokt worden? Het antwoord is doodeenvoudig: door middel van een sociale fundering. Deze bestaat tot op zekere hoogte op nationaal vlak, maar het ontbreken van een harmonisatie binnen de EU maakt dat de landelijke sociale normen steeds meer onder druk komen te staan. De loonconcurrentie ondergraaft de sociale-zekerheidsstelsels, trekt steeds meer mensen naar omlaag en vergroot het aantal werkende armen. Enkel sociale rechten en normen zorgen ervoor dat men niet wegzakt in de miserie. Zonder 'sociale fundering' wordt de hele werkende

DE OORZAKEN VAN DE VERARMING VAN DE LOONTREKKENDE

- 1 de onderhandelingspositie van de vakbonden verzwakte zowel op het vlak van de ondernemingen als globaal maatschappelijk;
- 2 nieuwe spelregels in het sociaal overleg (zoals de loonnorm in België) maken loonstijgingen moeilijker afdwingbaar;
- 3 de competitiviteit van ondernemingen fungeert als richtsnoer voor de loonmarge, voorheen was productiviteitsstijging de maatstaf.

bevolking naar beneden getrokken. Het beste bewijs wordt door Duitsland geleverd. Het ooit geloofde 'Rijnlandmodel' van sociaal gecorrigeerd kapitalisme is verworden tot een land dat de sociale dumping op eigen territorium toelaat. Niet alleen is er geen minimumloon, maar bovendien hebben gesprekspartners de mogelijkheid zich te onttrekken aan de cao's. Wanneer een onderneming ontslag neemt uit de werkgeversfederatie van een bepaalde nijverheidstak zijn loonafspraken van deze sector niet meer van toepassing. Niet te verwonderen dat er vandaag bijna 5 miljoen werknemers voor 6 euro/uur of minder werken.

Het is natuurlijk wel waar dat krapte op de arbeidsmarkt (schaarste van functies en vaardigheden) de neerwaartse loondynamiek kan afremmen. En juist omdat demografische evoluties wel eens voor krapte zouden kunnen zorgen, richt het neoliberalistisch tewerkstellingsbeleid, geïnspireerd door de filosofie van Lissabon, zich op de verhoging van tewerkstellingsgraad. We kennen de gevolgen: een activeringsbeleid waarbij werklozen (via sancties) in het gelid worden geroepen tegen de werkenden terwijl oudere werkers hun recht op brugpensioenen zien afbrokkelen. Hoe meer mensen zich aandienen op de arbeidsmarkt, hoe hoger de concurrentie voor de beschikbare betrekkingen en hoe makkelijker de lonen gedrukt kunnen worden. Wie, zoals Frank Vandenbroucke, stelt dat het verhogen van de werkzaamheid een 'sociale' doelstelling is, zou best ook eens oplossingen aanreiken om precarisering en werkende armoede tegen te gaan.

EUROPEES MINIMUMLOON

Helaas spreken weinigen zich uit voor de eis van een Europees minimumloon. Ook niet ter linkzijde of bij het Europees Vakverbond. Zo heeft het EVV op haar laatste congres van Athene (april 2011) hierrond nog steeds geen stand-

Wie, zoals Frank Vandenbroucke, stelt dat het verhogen van de werkzaamheid een 'sociale' doelstelling is, zou best ook eens oplossingen aanreiken om precarisering en werkende armoede tegen te gaan.

punt ingenomen. Ten gevolge van meningsverschillen tussen anti-Europese gevoeligheden en federalisten blijft het EVV zich beperken tot de zeer algemene eis van een 'sociaal Europa'. Ook in linkse kringen wordt het argument gehanteerd dat de eis van een Europees minimumloon zeer moeilijk realiseerbaar is vanuit praktisch oogpunt. Men kan zich vandaag inderdaad moeilijk een Europese sociale richtlijn inbeelden steunende op een meerderheid van 27 lidstaten, laat staan op unanimitie. Sommigen stellen dat er geen juridische basis zou bestaan voor een harmonisatie van de lonen, vermits deze tot nader orde nog steeds tot de nationale bevoegdheden (net zoals fiscaliteit) behoren. Maar dergelijk gegeven diskwalificeert daarom nog niet het idee van sociale convergentienormen. Zo bestaan er regio's en sectoren met een vergelijkbare arbeidsproductiviteit wat toch gelijke verloning rechtvaardigt vanuit economisch oogpunt. Een analyse van 1996 toonde aan dat het minimumloon zich in 11 van de 15 lidstaten tussen de 50 en 55 procent van het gemiddeld loon situeerde. Een goede vertrekbasis om verdere convergentie na te streven. Natuurlijk heeft de uitbreiding van de Europese Unie tot 27 lidstaten hier geen goed aan gedaan. Maar het ontbreken van een sociaal convergentiepact nog veel minder. Wat dit laatste betreft, moet toch gezegd worden dat de Europese sociaaldemocratie einde jaren 90 heel wat kansen heeft verkwanseld. Nooit heeft

De Europese sociaaldemocratie heeft eind jaren 90 zowat alle kansen verkwanseld. Nooit heeft ze van een sociale harmonisatie een strijdpunt gemaakt, ook niet toen er een meerderheid van Europese regeringen centrum-links georiënteerd waren.

ze van een sociale harmonisatie een strijdpunt gemaakt, ook niet toen er een meerderheid van Europese regeringen centrum-links georiënteerd waren (1998-2002).

Maar vandaag is de noodzaak van een Europees minimumloon heel vanzelfsprekend en daarom mogen we er vanaf nu niet meer over zwijgen. Deze eis zet bovendien een baken uit rond de juiste definitie van het loon. Ofwel volgt men een liberale en marktgerichte benadering waarbij vraag en aanbod de prijs van arbeid bepalen. In dit geval is het 'normaal' dat we binnen afzienbare tijd in Europa evenveel verdienen als in lageloonlanden... Ofwel wordt het loon gedefinieerd als een onderhandeld barema, op basis van scholing en ervaring en wordt aan het rechtstreekse loon een 'sociaal loon' toegevoegd met pensioenen en trekkingsrechten zoals het recht op een vervangingsinkomen in geval van ziekte, invaliditeit of werkloosheid. Deze tweede benadering schakelt ten dele de werking van de arbeidsmarkt uit, en gaat uit van een inkomenspeil dat mensen in staat moet stellen 'goed' te leven. Lonen dienen dan gekoppeld te worden aan de evolutie van de globale rijkdom (gemeten in BBP/ per capita), rekening houdende met productiviteitsstijging en prijsstijgingen.

De linkerzijde en de arbeidersbeweging doen er

goed aan de tweede benadering als uitgangspunt te nemen en bijgevolg de marktgerichte definitie te bekampen, ook op Europees vlak. De eis van sociale convergentie zal concreet tastbaar moeten worden. Sommige standpunten, onder meer gepubliceerd door de zeer gematigde Robert Schuman Foundation, verdedigen de optie van een Europees minimumloon gebaseerd op het richtcijfer van 60 procent van het mediaaninkomen, zijnde de armoedegrens⁵. Maar dit lijkt me een te laag richtcijfer. Minimumlonen moeten zich minstens 20 procent boven de armoedegrens bevinden, anders zullen vervangingsinkomens de armoedegrens benaderen. In cijfers betekent dit een minimumloon in de Oost-Europese landen van 400 à 500 SPP (*standard purchasing power*) in plaats van 150 à 200; in de Zuid-Europese lidstaten 1.000 SPP in plaats van 600 en in de kern van de eurozone 1.300 à 1.500 SPP. Eenmaal een minimumloon gedefinieerd zal een opwaartse sociale convergentie ook begrijpelijker en realistischer worden. Dan hebben we de helft van de weg afgelegd. Zonder duidelijke doelstellingen zal elke strijd verzanden.

EUROPESE SOCIALE EENMAKING

We hebben geen keuze. Zonder sociale convergentie van lonen en uitkeringen dreigt het sociale model in Europa helemaal weggespoeld te worden, wat ook economisch ingrijpende gevolgen zal hebben. Het feit dat er geen duidelijke juridische basis bestaat voor een opwaartse sociale convergentie is geen argument. De Europese Commissie heeft het garantiefonds om lidstaten in moeilijkheden te helpen ook buiten het bestaand juridisch kader gecreëerd. Dit bewijst dat de nood nog steeds de wet breekt en dat politieke wil doorslaggevend is.

Een Europees minimumloon en sociale convergentienormen zouden een essentieel onderdeel moeten vormen van alle acties van het Euro-

pees Vakverbond, van nationale vakbonden, net zoals bij de politieke linkerkzijde. Een Europees minimumloon is ook een concreet antwoord op het groeiend nationalisme. Het is het gepaste antwoord op de aanvallen van het IMF en de Europese Commissie en geeft sociale strijd een eenmakend perspectief. Enkel aan de hand van concrete maatregelen, die een onmiddellijke lotsverbetering betekenen voor miljoenen werkers, kan de linkerkzijde en de arbeidersbeweging haar geloofwaardigheid heroveren. Nu de hele Europese constructie op losse schroeven is komen te staan ten gevolge van de schulden-crisis, nu duidelijk is dat ingrijpende hervormingen nodig zijn, hebben wij de mogelijkheid om ook sociale harmonisatie gestalte te geven, door middel van convergentienormen en een Europees minimumloon. Wie deze uitdaging ontvlucht, kan beter ook Europa ontvluchten... ■

Een Europees minimumloon en sociale convergentienormen zouden een essentieel onderdeel moeten vormen van alle acties van het Europees Vakverbond, van nationale vakbonden, net zoals bij de politieke linkerkzijde.

- 1 S. Bouquin, *Quand les réformes du marché du travail favorisent l'insécurité socio-professionnelle*, in *Les Mondes du Travail*, n°12, p. 121-137.
- 2 De 'toegevoegde waarde' is de som van lonen en winsten (voor belastingen); dit benadert de geproduceerde rijkdom d.m.v. inzet van de factor arbeid.
- 3 M. Husson, *Un pur capitalisme*, Page Deux, 2008.
- 4 T. Kristal, *Good Times, Bad Times: Postwar Labor's Share of National Income in Capitalist Democracies*, in *American Sociological Review*, 2010, n°75 (5), 729-763.
- 5 Het mediaaninkomen stemt overeen met het niveau dat alle inkomens, gerangschikt van hoog tot laag, in twee gelijke delen opsplijst. Anders dan het gemiddelde inkomen (dat grote schakeringen kan verbergen) wijst de mediaan veel beter aan waar bovenkant en onderkant zich bevinden.